

REGULATORNO OKRUŽENJE IZVEŠTAVANJA O ODRŽIVOSTI U REPUBLICI SRBIJI: MULTIDIMENZIONALNA PERSPEKTIVA

Dejan Malinić

Univerzitet u Beogradu, Ekonomski fakultet, dejan.malinic@ekof.bg.ac.rs,
ORCID: 0000-0001-5525-1278

Savka Vučković Milutinović

Univerzitet u Beogradu, Ekonomski fakultet, savka.vuckovic@ekof.bg.ac.rs,
ORCID: 0000-0003-1065-0683

***Apstrakt:** Probijanje planetarnih granica i drugi nagomilani društveni problemi aktuelizuju potrebu za održivim razvojem. Izveštavanje o održivosti omogućava uvid u stanje i trendove, kao i razvoj odgovornosti i polaganja računa, ali i podstiče promene u ponašanju izveštajnih entiteta. Eksterno izveštavanje o održivosti prevazilazi granice finansijskog izveštavanja obelodanjujući uticaje preduzeća na životnu sredinu i ljude i povratno uticaje sredine na preduzeće, dok upravljačko računovodstvo održivosti pomaže vidljivosti troškova u vezi sa održivošću, oceni uticaja faktora održivosti na finansijske performanse, ali i postavljanju metrike, targeta i sagledavanju doprinosa širim ciljevima održivog razvoja. Multidimenzionalna priroda informacionih zahteva nosi brojne izazove usled širokog kruga stejkholdera sa različitim informacionim potrebama, raznolikosti pitanja održivosti, povezanosti nefinansijskih i finansijskih efekata, širenja izveštavanja izvan granica preduzeća. Iako je izveštavanje o održivosti i dalje dominantno dobrovoljno, regulatorne aktivnosti su poslednje decenije postale intenzivnije, da bi u 2025. godini ponovo zastale. Srbija se kao zemlja članica UN uključila u izradu nacionalnog izveštaja o napretku ka ciljevima održivog razvoja, gde Republički zavod za statistiku preuzima mandat izrade ovog izveštaja uz brojne izvore informacija, dok na nivou kompanija izveštavanje o ciljevima održivog razvoja ostaje dobrovoljno, ali je obavezno izveštavanje o nefinansijskim informacijama uvedeno za određeni krug velikih kompanija po ugledu na prethodnu Direktivu EU, bez preciznijih smernica, dok kompanije koje su uključene u registre izvora zagađenja obavezne su da izveštavaju o nekoliko aspekata zagađivanja u fizičkim pokazateljima Agenciju za zaštitu životne sredine ili nadležna tela lokalne samouprave.*

***Ključne reči:** računovodstvo održivosti, upravljačko računovodstvo održivosti, regulatorno okruženje, ciljevi održivog razvoja, korporativni izveštaji o održivosti.*

Uvod

Uprkos naporima koji se čine, daleko smo od rešenja postojećih problema održivosti. Izvesno to je problem sa kojim će živeti sve buduće generacije, koje sa jednakom pažnjom moraju da brinu o njemu i tragaju za najboljim mogućim rešenjima. U tom smislu, nestrpljivo iščekivanje 2030. godine do kada su projektovane aktivnosti u Agendi 2030 (UN, 2015) nema puno smisla, jer je reč samo o jednoj, istina veoma važnoj fazi dostizanja ciljeva održivog razvoja. Čak i kada bi planirani ciljevi održivog razvoja (*Sustainable Development Goals – SDGs*) bili u potpunosti dostignuti, što se, prilično izvesno, neće desiti, izvesno je da problemi održivosti ostaju jednako aktuelni. No, nezavisno od toga, globalne politike i pravci kretanja su poznati: zelena tranzicija, koja uključuje prelazak sa linearnog na cirkularni poslovni model, pravedna raspodela prirodnih resursa između sadašnjih i budućih generacija, što podrazumeva uvažavanje planetarnih ograničenja, obezbeđenje održivih izvora za finansiranje enormnih kapitalnih ulaganja, uz efikasno kanalisanje prema održivim projektima koji će kroz korporativne aktivnosti doprinostiti dostizanju SDGs na lokalnom, nacionalnom i globalnom nivou. U svim tim procesima izveštavanje o održivosti predstavlja neizostavni deo ukupnog mozaika, koji treba ne samo da pruži realnu predstavu o dostignutom nivou ciljeva u određenom trenutku i trendovima u brzini njihovog dostizanja, već i da u kontinuitetu obezbeđuje relevantne informacije za donošenje kvalitetnih odluka, posebno na korporativnom nivou, imajući u vidu odgovornost preduzeća za nastale probleme i neophodno aktivno učešće u njihovom rešavanju.

Veličinu problema kojima je čovečanstvo izloženo lako možemo pokazati. Prema informacijama sa stranice *Global Footprint Network*, 59 zemalja funkcioniše u okvirima planetarnih ograničenja, dok u preostalim zemljama ekološki otisak prevazilazi biokapacitet planete. Deficit biokapaciteta označava situaciju u kojoj postoji negativna razlika između prirodnog kapitala kojim jedna zemlja, region ili planeta raspolaže i iskazane potražnje za dobrima koje može da pruži zemlja, more i reke te zemlje, regiona ili planete. Ovo se još naziva ekološki deficit i kada on postoji povećana potražnja se zadovoljava uvozom i prekomernom potrošnjom sopstvenih dobara (šuma, prekomerni ribolov i sl.). U obrnutom slučaju postoji ekološki suficit ili rezerva biokapaciteta. Primera radi, sve zemlje ex-YU regiona imaju ekološki deficit (Slovenija -2,8; Srbija -1,7; Crna Gora -1,7; Severna Makedonija -1,5; Hrvatska -1,3; Bosna i Hercegovina -0,9). Za razliku od USA (-4,1) i Kine (-2,7), kao pozitivne primere možemo navesti Australiju (5,4), Brazil (5,7) ili Kanadu (6,8) (*Global Footprint Network*, 2025).

Problemi postaju još vidljiviji kada vidimo da čovečanstvo živi na „kredit“, budući da je za funkcionisanje svetske populacije, prema proračunima od 1. avgusta 2024. godine, potrebno prosečno 1,75 planeta zemlje. Ukoliko bi, na primer, sve zemlje želele da imaju nivo razvoja Nemačke ili Francuske, onda bi to značilo da bi za funkcionisanje čovečanstva bile potrebne 3, odnosno, 3,3 planete zemlje. Još je nepovoljnija situacija ako bi svi živeli na nivou USA, jer bi tada bilo potrebno pet planeta (Buchholz, 2024).

U ovakvim okolnostima neupitna je potreba za izveštavanjem o održivosti. Praćenje napretka u dostizanju ciljeva održivog razvoja, neophodnost upravljanja ovim procesima na globalnom, nacionalnom i korporativnom nivou su samo neki od razloga koji govore tome u prilog. Pitanja obima, raznovrsnosti, obaveznosti uveravanja i sl. su otvorena, čini nam se predugo bez jasnog stava o njima. Promena regulative u pogledu obaveznosti i obima izveštavanja neće smanjiti negativne efekte klimatskih promena, nivo zagađenja životne sredine, prekomernu potrošnju prirodnih resursa ili uticati na opstanak u okvirima planetarnih ograničenja. Naravno, sve ovo ako ne računamo da bi manja vidljivost ovih problema i nedovoljno transparentno sagledavanje tempa napretka u ovim procesima moglo prikriti veličinu problema i odgovornost za njihov nastanak i realnu situaciju prikazati boljom nego što ona stvarno jeste. Ovo ne znači zalaganje za preterano zahtevno izveštavanje i, možda, nepotrebna ulaganja u ove svrhe već, pre svega, zalaganje za veći stepen institucionalne odgovornosti na ovom području, koji ne podrazumeva česte i nagle zaokrete u različitim pravcima koji mogu poništiti učinjene napore ili barem obeshrabriti na veću privrženost rešavanju ovih problema.

U ovom radu postavili smo tri istraživačka pitanja. Prvo, da li se kompleksni informacioni interesi koji postoje na globalnom, nacionalnom i korporativnom nivou mogu zadovoljiti u okviru računovodstva održivosti, koje predstavlja prepoznatljivi funkcionalno relativno samostalni deo računovodstva? Drugo, kako su informacioni tokovi, u najširem smislu, organizovani u Republici Srbiji (RS), iz perspektive institucionalne i korporativne nadležnosti, u svrhe kreiranja i prezentovanja informacija o održivosti, uključujući i zaštitu životne sredine? Treće, da li i u kojoj meri Omnibus paket mera u EU ograničava započete procese izveštavanja o održivosti? U istraživanjima regulatornog okvira koristili smo metod analize sadržaja relevantne domaće i međunarodne regulative, posebno evropske, kao i uporednu analizu. Struktura rada prilagođena je istraživačkim namerama.

Redizajniranje računovodstva kao odgovor na SDG zahteve

Poslovni svet se danas suočava sa velikim izazovima na području održivosti, što ostavlja posledice i po računovodstvenu teoriju i praksu. Brojna računovodstvena istraživanja usmerena na redizajniranje prakse izveštavanja za eksterne i interne korisnike treba da ponude odgovore i inovativna rešenja na mnoga otvorena pitanja. Tokom prethodne tri decenije neke globalne inicijative povezane sa ciljevima održivog razvoja, prihvaćena zakonska regulativa, kao i inicijative profesionalnih organizacija uticali su na povećanje značaja računovodstvenog izveštavanja o održivosti. U tom smislu, računovodstvo održivosti (*Sustainability Accounting - SA*) predstavlja veliki iskorak u novijoj istoriji računovodstva koje u fokusu ima merenje, upravljanje i izveštavanje o aktivnostima preduzeća u procesu stvaranja vrednosti, u uslovima postojanja značajnih ekoloških i društvenih ograničenja. Ovo upućuje na neophodnost poznavanja interakcija koje postoje između performansi preduzeća i odnosa prema

životnoj sredini i društvenoj zajednici. Ovo je navelo akademske istraživače i profesionalne računovođe da prošire svoju perspektivu o održivosti i da prepoznaju povezanost između održivosti i računovodstva (Gil-Marín et al., 2022).

U prilog razvoju računovodstva održivosti govore brojni razlozi: raznovrsnost informacionih potreba na globalnom, regionalnom, nacionalnom i korporativnom nivou, iskazana potreba za finansijskim (monetarnim) i nefinansijskim indikatorima, uključujući i informacije o fizičkim tokovima, vidljive različite potrebe internih u odnosu na eksterne korisnike informacija o održivosti, primena kompleksne ESG metrike (*Environmental – E, Society - S i Governance - G*) sa brojnim targetima i još brojnijim indikatorima za praćenje njihovog dostizanja i dr. Očigledno, reč je o mnogim specifičnim segmentima koji izlaze iz okvira tradicionalnog finansijskog izveštavanja opšte namene kakvo nam je poznato. Na Slici 1 predstavljena je struktura računovodstva održivosti, imajući u vidu četiri dimenzije: interne i eksterne informacione zahteve i potrebu obelodanjivanja finansijskih i nefinansijskih indikatora.

Slika 1: Struktura računovodstva održivosti

Izvor: Autori

Mogli bismo reći da je računovodstvo održivosti praksa u nastajanju, sa primarnim ciljem da pomogne u rešavanju složenih problema održivosti na korporativnom, a preko toga i na nacionalnom i globalnom nivou. Razvijanje različitih konceptualnih okvira i različitih standarda izveštavanja potvrđuje da neka suštinska pitanja nisu do kraja rešena i da pred kreatorima profesionalne regulative stoje veliki izazovi. Ipak, neke konceptualne stvari su nedvosmisleno jasne. *Prvo*, za računovodstvo održivosti moguće je kreirati konceptualni okvir koji je dominantno usmeren na izveštavanje o održivosti i dostizanje ciljeva održivog razvoja, što znači da je moguće postaviti sistem merenja performansi koji će omogućiti praćenje doprinosa kompanija dostizanju SDGs. *Drugo*, pripremanje i prezentovanje izveštaja o održivosti se zasniva na nekim bazičnim principima, kao što su: princip izveštajnog perioda, princip materijalnosti, princip opreznosti, princip stalnosti poslovanja, princip uporedivosti i sl. *Treće*, moguće je organizovati prikupljanje podataka i primeniti tehnike merenja koje omogućavaju praćenje performansi, analizu tokom životnog ciklusa i vrednovanje. *Četvrto*, postoji potreba za adekvatnim izveštajnim formama koje će omogućiti prezentovanje informacija korisnicima na način koji će voditi smanjenju informacione asimetrije i povećanju sigurnosti pri donošenju poslovnih, investicionih i odluka o finansiranju. *Peto*, očekivana visoka upotrebna vrednost informacija o održivosti, podrazumeva i visoko vrednovanje atributa kvaliteta, kao što su: transparentnost, potpunost, tačnost, pravovremenost, relevantnost, komparabilnost, kontekst održivosti i sl. (Lamberton, 2005, 17).

Prepoznatljiva tražnja za informacijama od strane eksternih i internih korisnika dodatno potvrđuje potrebu za postojanjem računovodstva održivosti. Kompleksnost izveštavanja o održivosti na različitim nivoima i složenost inkorporiranja ciljeva održivog razvoja, kroz adekvatnu metriku na korporativnom nivou, pokazuju da se to ne može efikasno uraditi u okvirima postojećeg zvaničnog izveštavanja opšte namene. ESG metrika i njeno inkorporiranje u sistem korporativnog izveštavanja o održivosti su dobar način razmišljanja o mogućem načinu rešavanja izveštajnih problema o održivosti.

Računovodstvo održivosti usmereno na informacione zahteve eksternih korisnika predstavlja efikasno sredstvo komuniciranja sa stejkholderima. Ono je jednim delom usmereno prema informacionim potrebama investitora (donošenje odluka o investiranju i dezinvestiranju), regulatornih tela (monitoring tokova koji vode ostvarenju SDGs) i društvene zajednice (obelodanjivanje povoljnih i nepovoljnih uticaja na lokalnu zajednicu). Istovremeno, ono nudi informacije koje su od značaja za postavljanje strategija, donošenje poslovnih odluka, uzvodne i nizvodne uticaje na druga preduzeća koja su sastavni deo lanaca snabdevanja i kreiranje vrednosti u kontekstu svih ekoloških i društvenih ograničenja. Ne treba gubiti iz vida da danas kompanije umesto reaktivnog ponašanja biraju proaktivne strategije, i u tom kontekstu traže prostor za dostizanje SDGs kroz ceo lanac vrednosti (Antony et al., 2024).

Mnoga preduzeća se danas suočavaju sa novim kategorijama troškova i njihovim značajnim učešćem u ukupnim troškovima. Neki od njih su direktni

(troškovi otpada, troškovi izgubljenih sudskih sporova, troškovi opreme za kontrolu zagađenja, troškovi ekološkog dizajniranja proizvoda, troškovi recikliranja i sl.), dok su drugi indirektni troškovi (troškovi merenja zagađenja, troškovi čišćenja zagađenih površina, gubitak prodaje zbog loše ekološke reputacije, deo troškova nabavke, deo troškova upravljanja i sl.). Naravno, nije problem u tome da li se ovi troškovi evidentiraju i da li utiču na performanse preduzeća, već u tome da li su oni vidljivi, odnosno da li se mogu alocirati na pojedinačne proizvode ili grupe proizvoda. U tom smislu, upravljačko računovodstvo održivosti (*Sustainability Management Accounting – SMA*) može ponuditi različita unapređenja. Primena tehnika, kao što su obračun troškova zaštite životne sredine zasnovan na aktivnostima (*Environmental Activity Based Costing – EABC*), upravljanje troškovima životnog ciklusa zaštite životne sredine (*Environmental Life Cycle Costing – ELLC*), koji omogućava obračun troškova dizajniranja proizvoda u skladu sa zahtevima recikliranja ili smanjenja opasnog otpada, obračun punih troškova (*Full Cost Accounting – FCA*) ili obračun troškova materijalnih tokova (*Material Flow Cost Accounting – MFCA*), nagoveštavaju mogućnost kvalitetne informacione podrške upravljanju troškovima zaštite životne sredine.

Svakako, veoma je korisno klasifikovati troškove koji su povezani sa održivošću na konvencionalne (troškovi materijala, troškovi nabavke, troškovi kapitalnih ulaganja i sl.), potencijalno skrivene troškove (regulatorne troškove, troškove koji nastaju pre procesa proizvodnje, kao što su troškovi lokacije, instalacija, troškovi u postprodajnoj fazi, kao što su troškovi odlaganja otpada i sl.), kontingentne troškove (novčane kazne), troškove gubitka imidža (u odnosima sa kupcima, dobavljačima, zaposlenima, regulatorima, vlasnicima i sl.) i društvene troškove (oštećenje ekosistema, troškovi lečenja usled zagađenja vazduha, gubitak vodenih površina za rekreativnu upotrebu i sl.). Ovakva struktura troškova otvara i pitanje mogućnosti internalizacije nekih tipično eksternih troškova za čiji nastanak su odgovorna preduzeća (Malinić, 2022, 13-16). Dodatni naponi moraju se činiti u pravcu integrisanja nekih eksternih dimenzija u upravljačko računovodstvo održivosti, pri čemu mislimo, pre svega, na upravljanje troškovima održivosti u kompanijama na način da to doprinosi unapređenju dostizanja pojedinih ciljeva održivog razvoja, ne samo na korporativnom nivou, već i na nacionalnom i globalnom nivou. Jasno je da ukoliko ne bi bilo mogućnosti da se ovakvi troškovi prepoznaju i izoluju, onda ne bismo znali njihovo učešće u ukupnim troškovima i ne bismo imali mogućnosti da upravljamo takvim troškovima.

Dodatni izazov koji pomera upravljačko računovodstvo zaštite životne sredine prema upravljačkom računovodstvu održivosti usmeren je na unapređenje odlučivanja unutar preduzeća na način koji će voditi ostvarenju SDGs, kako na nivou preduzeća, tako i na nacionalnom i globalnom nivou (Schaltegger et al., 2022). To znači integrisanje raznovrsnih pitanja održivosti, prelazak sa ex-post praćenja na orijentaciju na buduće događaje, izveštavanje o implikacijama preduzimanih i nameravanih aktivnosti na održivost, kako bi se osigurala efektivna podrška tranzicionim procesima i dostizanju SDGs (Fiechter et al., 2022). SMA ima

potencijal da integriše sve tri ESG dimenzije u proces odlučivanja, što će omogućiti praćenje ekoloških i društvenih uticaja na finansijske performanse, bolje upravljanje rizicima i stavljanje fokusa na dugoročne performanse (Johri et al., 2024, 3).

Računovodstvo održivosti: multidimenzionalna priroda informacionih zahteva

Računovodstvo održivosti zasnovano, između ostalog, na trostrukoj ESG metrici, obuhvata mnogo širi spektar problema u odnosu na zvanično finansijsko izveštavanje. Multidimenzionalnost je vidljiva iz nekoliko perspektiva. *Prvo*, iz perspektive postojanja korporativne odgovornosti prema ključnim stejkholderima, odnosno prema investitorima, životnoj sredini i društvenoj zajednici, *Drugo*, višedimenzionalna korporativna odgovornost povlači za sobom višedimenzionalnu metriku koja mora da podrži ključne stubove održivosti, te otuda potreba za merenjem finansijskih, ekoloških i društvenih performansi. Uz sve ovo, ciljevi izveštavanja, pa i metrika mogu da budu različiti, u zavisnosti da li pričamo o potrebi merenja održivosti na globalnom, nacionalnom ili korporativnom nivou. Naravno, iz ovoga ne treba izvući zaključak da je za sve aspekte odgovornost izveštavanja na računovodstvu, ali je relativno lako konstatovati da dobar deo odgovornosti jeste. U tom smislu, neophodno je istaći specifičnosti koje prate izveštavanje o održivosti.

Raznovrsnost (širi krug) stejkholdera. Generalno bismo mogli reći da su korisnici informacija zvaničnih finansijskih izveštaja opšte namene u isto vreme i korisnici informacija iz izveštaja o održivosti. Ipak, to bi bilo samo delimično tačno, i to iz dva razloga. Prvo, izvesno je da postoji širi krug korisnika informacija o održivosti i, drugo, da su za postojeće korisnike informacione potrebe šire. Naučna zajednica (akademske institucije, istraživači, studenti i sl.) je zainteresovana za mnogo šira istraživanja, posebno na globalnom i regionalnom nivou. Poslovna zajednica (komore, različita poslovna udruženja na nivou grana, sektora ili ukupne privrede) mora brinuti o tranzicionim izazovima i rizicima kojima su izložena pojedinačna preduzeća, ali i čitavi sektori. Nacionalna i globalna regulatorna tela (kao što su agencije za zaštitu životne sredine na nacionalnom nivou ili Međunarodna agencija za energiju, Program Ujedinjenih nacija za životnu sredinu, Evropska zajednica za zaštitu životne sredine i sl.), postavljaju pravila, definišu način izveštavanja o fizičkim tokovima energije, emisiji štetnih gasova, daju smernice o načinu ponašanja u situacijama koje kompromituju održivost i sl. Društvena zajednica (lokalne zajednice, organizacije civilnog društva, potrošačke grupe, mediji) ima svoje interese i informacione zahteve. Logično, širi krug korisnika informacija doprinosi povećanju tražnje za informacijama o održivosti.

Drugačije informacione potrebe postojećih stejkholdera. Sasvim je razumljivo da su neki korisnici istovremeno zainteresovani i za informacije iz zvaničnih finansijskih izveštaja i za informacije o održivosti. Znamo da je zvanično finansijsko izveštavanje primarno usmereno prema investitorima i kreditorima, koji

obezbeđujući potrebni kapital omogućavaju poslovnu sposobnost preduzeća. Njihova orijentacija na kreiranje vrednosti se ne menja ni u proširenoj odgovornosti za održivost, ali se realizacija takvih zahteva mora vršiti u drugačijem, SDG i ESG okruženju. Drugim rečima, neophodno je kreirati vrednost u uslovima značajnih društvenih i ekoloških ograničenja. Investitori će morati da prepoznaju atraktivne sektore za ulaganja, budući da tržište kapitala favorizuje zelene investicije, prvenstveno zbog činjenice da su ulaganja u tzv. prljavu proizvodnju opterećena značajno višim rizikom. Kreditore će morati da usvoje ESG metriku prilikom usmeravanja izvora finansiranja prema zahtevima zelene tranzicije. Očigledno i jednima i drugima biće potrebne obe vrste informacija.

Višedimenzionalna priroda izveštavanja o održivosti. Širi krug tema u odnosu na zvanično finansijsko izveštavanje doprinosi većoj ponudi informacija o održivosti. Informacije o ekonomskim performansama, uticaju preduzeća na okruženje i obrnuto, okruženja na preduzeća, kao i o uticajima ponašanja kompanija na društvenu zajednicu, značajno podižu kompleksnost izveštavanja. Kompleksnost se dodatno širi ako imamo u vidu isprepletanost informacionih zahteva na različitim nivoima: globalnom, nacionalnom i korporativnom. Iako su postavljeni brojni targeti, utemeljeni brojni indikatori za svaki od targeta, konzistentno izveštavanje ostaje veliki izazov. Neophodno je razviti informacije koje su važne za preduzeća, njihove investitore, menadžere, poslovne partnere i sl., ali one istovremeno treba da budu konzistentne sa doprinosom preduzeća dostizanju SDGs na nacionalnom i globalnom nivou. Sve ovo komplikuje razvijanje globalno konzistentnih rešenja, koja treba da obezbede uporedivost i stalnost konceptualnih rešenja.

Nefinansijske informacije mogu imati svoju finansijsku interpretaciju. Isticanje važnosti nefinansijskih informacija je preko potrebno, budući da njihovo ignorisanje može da dovede do pogrešnog sagledavanja okolnosti u kojoj preduzeće posluje. Ne treba trošiti reči o značaju informacija o postojanju većih ili manjih količina rude ili minerala koji su predmet eksploatacije, količini opasnog i neopasnog otpada, emisiji ugljen dioksida u vodu i vazduh ili emisiji drugih štetnih gasova. Korisnost ovih informacija je neupitna, kada je reč o negativnim uticajima na životnu sredinu i društvo. Važno je to i za regulatore i za procenu stepena napretka u rešavanju postojećih problema. Naravno, sve ovo je očekivano. Možda je na prvi pogled malo iznenađujuća činjenica da neke od ovih informacija imaju finansijsku dimenziju. Na primer, informacija o količini emisije CO₂ je tipična nefinansijska informacija koja se iskazuje u metričkim tonama. Međutim, kada stupe na snagu neke odredbe Uredbe o uspostavljanju mehanizma ugljeničnog prilagođavanja na granici (*Carbon Border Adjustment Mechanism - CBAM*), koja će se koristiti i kao instrument zaštite životne sredine EU, onda bi množenjem metričkih tona sa predviđenom taksom koja će se plaćati počev od 2026. godine, od nešto više od 50 evra po metričkoj toni, uticaj emisije ugljen dioksida na bilans uspeha nekih preduzeća mogao da bude dramatičan. Reč je o preduzećima koja pripadaju industrijama proizvodnje cementa, aluminijuma, električne energije, veštačkih đubriva, vodonika gvožđa i čelika (CBAM, 2023). Sve ovo biće u cilju

smanjenja rizika izmeštanja ugljenika koji je posledica većih klimatskih ambicija Evropske unije (EU) u drugih zemalja koje imaju niže ekološke standarde. Dodatni problem je što bi štete trpele i druge industrije koje koriste proizvodne inpute ovim merama pogođenih industrija.

Širenje izveštavanja izvan granica preduzeća. Ovde pre svega mislimo na stvari koje su različite u odnosu na zvanično izveštavanje. Činjenica je da preduzeća svojim aktivnostima mogu negativno uticati na životnu sredinu i društvenu zajednicu. Primer za to su emisije štetnih gasova u vodu i vazduh, kontaminiranje zemljišta, odlaganje otpada, iscrpljivanje prirodnih resursa, povećani troškovi zdravstvene zaštite usled zagađenja vazduha i sl. Ovi troškovi najčešće padaju na teret društva, ali su njihovi uzročnici preduzeća. Po toj logici u cilju efikasnog upravljanja rizicima trebalo bi o njima i da izveštavaju. Neki od tih eksternih troškova mogu da budu internalizovani. Na primer, troškovi zagađenja reka mogu da budu eksterni troškovi u smislu da nastaju izvan granica preduzeća. Međutim, ukoliko preduzeće plati kaznu zbog zagađenja, takvi troškovi će dobiti interni karakter i opteretice profitabilnost preduzeća. Uz to, neki troškovi će nastati kao rezultat preventivnih ulaganja (troškovi mera zaštite životne sredine) kako bi se sprečile ili umanjile štete po životnu sredinu. U svakom slučaju, puni ekološki troškovi biće jednaki zbiru internih i eksternih troškova (troškovi spoljnih šteta po životnu sredinu) (Gale & Stokoe, 2001,123-126).

Obelodanjivanje informacija o održivosti u okviru posebnog izveštaja može doneti korisnicima značajne prednosti. Ove informacije svakako smanjuju informacionu asimetriju, te samim tim i rizike negativne selekcije i moralnog hazarda. Pored toga, svestrano sagledavanje rizika koji su vezani za preduzeće, zaštitu životne sredine i društvenu zajednicu trebalo bi da doprinese kvalitetnijim procenama profitabilnosti, finansijske pozicije i tokova gotovine, što bi moglo pozitivno da utiče na cenu kapitala i tržišnu vrednost preduzeća. U takvim okolnostima postoji veća mogućnost kontrole menadžera, čime se podiže kvalitet odluka. Sve ovo doprinosi podizanju atraktivnosti hartija od vrednosti takvih preduzeća, što opravdava zahteve za relevantnim informacijama o održivosti (Christensen et al., 2021, 1187-1188). Sadržajno izveštavanje daje veću sigurnost korisnicima informacija u procesu procene rizika. Očigledno je da postoje veliki pritisci u pogledu izveštavanja o održivosti. Oni dolaze od međunarodnih institucija, državnih organa (preko zakona, uredbi, smernica, preporuka i sl.), regulatornih tela, pojedinačnih i institucionalnih investitora, učesnika u lancu vrednosti i sl. Na kraju, nije najvažnije pitanje šta je računovodstvo održivosti danas i šta su računovođe danas, već je najvažnije šta će računovodstvo održivosti i računovođe biti u budućnosti. Tome treba da bude prilagođeno redizajniranje obrazovnih programa (Ascani et al., 2021, 21).

Inkorporiranje ciljeva održivog razvoja u izveštavanje o održivosti: nacionalni i korporativni nivo

Definisanjem 17 ciljeva održivog razvoja zajedno sa 169 targeta, kao i razvojem pratećih indikatora kojih sada ima 251, odnosno 234 bez ponavljanja u vezi sa različitim targetima, stvoren je okvir za praćenje stanja i napretka globalnog društva ka održivosti. Neophodna pretpostavka za njegovu primenu jeste dobro ustrojen i pouzdan sistem prikupljanja podataka, koji uključuje napore na nivou pojedinačnih zemalja i na globalnom nivou, te omogućava izradu izveštaja na sistematičnoj osnovi. Globalni izveštaj sačinjava se u okviru UN svake godine, a poslednji pripremljeni izveštaj iz 2024. godine ne daje povoda za optimizam. Samo 17% targeta je na putu da bude ostvareno, dok se kod gotovo polovine targeta ostvaruje tek minimalan ili umeren napredak, a stagniranje ili regresija su prisutni u slučaju jedne trećine targeta (UN, 2024). Ipak, put ka održivosti nema alternativu tako da je neophodno nastaviti sa procesima unapređenja. U tom smislu, svi akteri moraju da daju svoj doprinos, pa se pritisak sa međunarodnih organizacija prenosi na pojedinačne države koje treba da stvore ambijent koji je podsticajan za ostvarenje ciljeva održivog razvoja. Izveštavanje na nacionalnom nivou je u tom kontekstu pretpostavka transparentnosti i odgovornosti, ali i osnova za ciljano delovanje.

Republika Srbija je prihvatanjem Agende 2030 preuzela i obavezu kreiranja sistema izveštavanja koji će omogućiti praćenje nacionalnih dostignuća u pogledu održivosti. U 2019. godini Srbija je u UN predstavila prvi Dobrovoljni nacionalni izveštaj, a od 2020. godine Republički zavod za statistiku Srbije (RZS) svake godine izdaje godišnji Izveštaj o napretku, tako da su ukupno četiri izveštaja do sada izrađena, a poslednji je za 2023. godinu. RZS ima mandat za obračun indikatora i njihovog progressa, što se sprovodi na osnovu raspoloživih podataka iz sopstvenih izvora i drugih relevantnih izvora, te uz korišćenje metodologije Evrostata. Dostupnost podataka i njihova ažurnost predstavljaju i dalje izazove, gledano u globalu, kao i na nacionalnom nivou, ali je očigledan napredak u izgradnji potrebne infrastrukture. Tako se počelo sa samo trećinom indikatora koji su imali relativno dobru pokrivenost podacima, odnosno podaci su bili raspoloživi u više od 50% zemalja, a sada je taj procenat na nivou od 68% (UN, 2024, 4). U Srbiji je po poslednjem izveštaju za 2023. godinu uključeno 137 indikatora (12 više nego prethodne godine), što je predstavljalo 55,2% ukupnog broja indikatora. Tabela 1 prikazuje broj indikatora koji su praćeni u Srbiji u 2023. godini po svakom cilju, kao i ocenu napretka po ovim indikatorima (Babović, 2024). Može se videti da je pokrivenost indikatora po pojedinim ciljevima različita i u rasponu od 10 do 86%, tako da je potrebno dalje razvijati sisteme prikupljanja podataka. U pogledu napretka, samo 10% praćenih indikatora dostiglo je ciljnu vrednost, malo više od 40% pokazuje napredak, ali 14% indikatora se po vrednostima udaljava od cilja, dok 8% pokazuje nekonzistentne trendove i oko 2% stagnira. Za oko 24% indikatora nije bilo moguće utvrditi trend.

Tabela 1: Broj indikatora koji se prate u Republici Srbiji u 2023. godini i ocena njihovog napretka

SDG	Ukupan broj indikatora	Broj indikatora koji je moguće pratiti	Procenat	Dostignuta ciljna vrednost	Napredak prema cilju	Stagnacija	Nekonzistentni trendovi	Udaljavanje od cilja	Izračunavanje trenda nije moguće
				Ö	▲		▼▲	▼	×
SDG 1	13	10	76.9%		5			1	4
SDG 2	14	6	42.9%		5			1	
SDG 3	28	15	53.6%	3	9		2	1	
SDG 4	12	7	58.3%		3			2	2
SDG 5	14	12	85.7%	1	3			1	7
SDG 6	11	8	72.7%	1	4	1		2	
SDG 7	6	4	66.7%	1	2				1
SDG 8	16	9	56.3%	1	4		1	1	2
SDG 9	12	8	66.7%		6		2		
SDG 10	14	9	64.3%		3			2	4
SDG 11	15	10	66.7%	1	2	1	5	1	
SDG 12	13	5	38.5%	1	2			1	1
SDG 13	8	3	37.5%						3
SDG 14	10	1	10.0%						1
SDG 15	14	8	57.1%	2	4	1		1	
SDG 16	24	12	50.0%		4			2	6
SDG 17	24	10	41.7%	3	2		1	3	1
UBI	248	137	55.2%	14	58	3	11	19	32

Izvor: Sistematizacija autora prema: Babović, 2024, 9-10.

Dobijeni uvidi daju osnov za delovanje države i kreiranje odgovarajućih strategija i politika, te korišćenje raspoloživih instrumenata kako bi se mobilizovali naponi i resursi ka unapređenju onih oblasti gde je identifikovan zaostatak ili stagnacija. Međutim, iako su ciljevi održivog razvoja definisani za makro nivo, i jasno se prepoznaje uloga države u njihovom ostvarivanju, uloga privatnog sektora izuzetno je važna. To je navelo kompanije širom sveta da pod pritiskom očekivanja koje pred njih postavljaju stakholderi počnu da izveštavaju i o svojim aktivnostima u pravcu ciljeva održivog razvoja.

Pristup koji se preporučuje u izveštavanju podrazumeva tri koraka, gde kompanije treba najpre da identifikuju područja gde svojim poslovanjem vrše

najveći uticaj na okruženje i ljude, te da u skladu s tim izvrše prioritizaciju ciljeva i targeta gde mogu da ostvare najveći doprinos. Potom je potrebno da razviju strategiju, metriku i targete kako bi pratile svoj napredak ka izabranim prioritetima, i da na kraju na adekvatan način izveštavaju o tome u svojim izveštajima o održivosti (GRI & UN Global Compact, 2018). Mnoge studije pokazuju trend rasta u izveštavanju po ciljevima održivog razvoja (Hummel & Szekely, 2022; KPMG, 2024; Silva, 2021). Iako ovo izveštavanje pokazuje neke nedostatke, poput nebalansiranog pristupa gde se obelodanjuju samo pozitivni efekti (KPMG, 2024), i otkriva još uvek nedovoljnu operacionalizaciju ciljeva održivog razvoja, u smislu da postoji deklarativna posvećenost istim, ali izostaje opis konkretnih aktivnosti, indikatora i targeta koji bi ukazali da je zaista došlo do promene u poslovanju kompanija ka održivosti (Silva, 2021; Waal & Thijssens, 2020), može se oceniti da je ovaj vid izveštavanja značajan i da uspostavlja neophodnu vezu između onoga što je neophodno postići na globalnom i nacionalnom planu sa aktivnostima kompanija koje su jedan do glavnih aktera u mnogim područjima održivosti.

Iako je korporativno izveštavanje po ciljevima održivog razvoja dobrovoljno i uglavnom se koristi kao komplementarno sa drugim okvirima za izveštavanje (poput GRI standarda), postojanje nacionalne agende sa jasnim prioritetima i delovanjem u pravcu ostvarenja ciljeva održivog razvoja omogućava i kompanijama da prepoznaju i usaglase svoje aktivnosti, što je korisno za celo društvo. Tako na primer, empirijska istraživanja pokazuju da kompanije najčešće kao prioritetne ciljeve prepoznaju ciljeve logično povezane sa biznisom, kao što su ciljevi 8,12 i 13 (Heras-Saizarbitoria et al., 2022; Hummel & Szekely, 2022), ali jedna studija u Indoneziji pokazuje da cilj 11 dominira jer kompanije posluju u kontekstu gde se očekuje da rade zajedno sa vladom na poboljšanju stanja u lokalnim zajednicama (Gunawan et al., 2020). U Republici Srbiji izveštavanje kompanija o ciljevima održivog razvoja je dobrovoljno i nije mnogo zastupljeno. Ipak, neki primeri izveštavanja postoje (na primer, Hemofarm a.d., Telekom a.d.) i treba ih promovisati, pri čemu je važno da to ne bude samo izveštavanje u svrhe kreiranja boljeg imidža kompanije, nego demonstriranje suštinskog razumevanja i orijentacije poslovanja ka kreiranju vrednosti, uz uvažavanje potrebnih promena u odnosu na okruženje i društvo.

Regulatorno okruženje korporativnog izveštavanja o održivosti

Ciljevi održivog razvoja su obuhvatan i usmeravajući okvir za ponašanje svih koji mogu doprineti održivosti, ali njihovo integrisanje u poslovanje i izveštavanje kompanije je ipak novija inicijativa. Međutim, sama ideja o orijentaciji kompanija ka održivosti postoji mnogo duže, kao i povezano izveštavanje uglavnom u vidu dodatnog izveštaja uz uobičajeni set finansijskih izveštaja i godišnji izveštaj ili kao deo godišnjih izveštaja kompanija. Iako je počelo kao dobrovoljna inicijativa, a i danas je dominantno zasnovano na dobrovoljnoj osnovi, izveštavanje kompanija o održivosti doživelo je ekspanziju

poslednjih decenija. Višegodišnja studija, koju sprovodi KPMG (2024) pokazuje da je u 2024. godini čak 96% od 250 najvećih kompanija na svetu rangiranih po prihodima, izveštavalo o održivosti, dok je u 1999. godine to činilo samo njih 35%. U uzorku od 5.800 kompanija, koji čine po 100 najvećih kompanija iz 58 jurisdikcija, procenat onih koje izveštavaju o održivosti dostiže 79% u 2024. godini. Ipak, potreba za odgovornošću i transparentnošću kompanija u pogledu odnosa prema životnoj sredini i društvu, navela je zakonodavna i regulatorna tela da ozbiljnije razmotre uvođenje obavezujućeg izveštavanja o održivosti. U uslovima dobrovoljnog izveštavanja, kompanije mogu da biraju da li će izveštavati, kada i kako. To otvara pitanja konzistentnosti i uporedivosti prezentovanih izveštaja, ali i selektivnih izbora kako bi se prezentovala povoljnija slika, nebalansiranog izveštavanja putem obelodanjivanja samo pozitivnih uticaja, kao i prezentovanja više simboličkih, umesto izveštaja sa suštinski važnim informacijama. Pored toga, izostanak uveravanja nezavisne strane o istinitosti i objektivnosti pruženih informacija nosi rizik obmanjivanja korisnika izveštaja.

EU je svoju posvećenost zelenoj ekonomiji i pravednijem društvu operacionalizovala usvajanjem niza propisa, koji između ostalog uređuju i izveštavanje o održivosti. Ovim se EU nametnula kao jedan od lidera u svetskim okvirima u pogledu ustanovljavanja obavezujuće regulative za ovu vrstu izveštavanja. Iskorak je predstavljala Direktiva o nefinansijskom izveštavanju (*Directive 2014/95/EU*), kojom su postavljeni zahtevi velikim kompanijama da u svojim godišnjim izveštajima ili, eventualno, za te svrhe sastavljenim posebnim izveštajima pruže informacije u pogledu odnosa svog poslovanja i aspekata održivosti, koji u najmanjem obuhvataju zaštitu životne sredine, društvena i kadrovska pitanja, poštovanje ljudskih prava, borbu protiv korupcije i podmićivanja. Ova Direktiva je transponovana u nacionalna zakonodavstva zemalja članica do kraja 2016. godine, tako da je 2017. godina bila prva godina obuhvaćena izveštavanjem, a prvi izveštaji su se pojavili u 2018. godini. Republika Srbija je sa pomakom od nekoliko godina, tj. 2019. godine unela u Zakon o računovodstvu obavezu nefinansijskog izveštavanja po uzoru na Direktivu EU. Izveštavanje je propisano za velika pravna lica koja su entiteti od javnog interesa i imaju preko 500 zaposlenih, odnosno u slučaju grupe preduzeća koja zadovoljava ove kriterijume veličine dovoljno je da konsolidovani godišnji izveštaj uključujući nefinansijske informacije. Prvi izveštajni period bila je 2021. godina. Međutim, tada je EU već uočila slabosti donete regulative i krenula u njene radikalnije izmene.

Direktiva o nefinansijskom izveštavanju postavila je tek minimalne osnove za izveštavanje, pre nego što je detaljnije regulisala ovu materiju, tako da je ostavljena značajna diskrecija kompanijama u pogledu izveštavanja. Evaluacija efekata primene sprovedena od strane Evropske komisije pokazala je da se kvantitet obelodanjivanja povećao, ali da su dometi Direktive u pogledu relevantnosti, uporedivosti i pouzdanosti obelodanjivanja ograničeni (EC, 2021). Akademske studije objavljenih izveštaja u zemljama članicama pokazuju slične nalaze. Tako su istraživanja u Italiji i Nemačkoj utvrdila veći kvalitet izveštavanja

po donošenju Direktive u odnosu na period dobrovoljnog izveštavanja (Mion & Loza Adauí, 2019; Papa et al., 2022). Ipak, empirijski dokazi pokazuju da su izveštaji neujednačeni i u pogledu sadržaja i generalno kvaliteta, te se stoga u studiji u Portugalu zaključuje da je nasuprot omogućenom većem stepenu fleksibilnosti poželjno obezbediti konkretne smernice/standarde izveštavanja, kao i zahtevati bar neki nivo uveravanja (Carmo & Ribeiro, 2022).

Opređenje za rigoroznije regulisanje izveštavanja o održivosti, a sve u funkciji ciljeva koje je EU sebi postavljala i novih inicijativa, poput Evropskog zelenog plana i Akcionog plana o finansiranju održivog razvoja, dovelo je do Direktive o korporativnom izveštavanju o održivosti (*Corporate Sustainability Reporting Directive - CSRD*), koja je unela značajne novine u pristup izveštavanju. Pored proširenja kruga kompanija koje su obveznici izveštavanja, pripremljeni su i usvojeni Evropski standardi izveštavanja o održivosti (*European Sustainability Reporting Standards - ESRS*), bazirani na potrebi obelodanjivanja uticaja kompanija na planetu i ljude, ali i povratnih uticaja na kompaniju, tj. rizika i prilika koji proističu iz delovanja faktora povezanih sa životnom sredinom, socijalnim pitanjima, ali i upravljačkim aspektima. Dvostruka materijalnost se stoga potencira kao pristup primenljiv pri određivanju informacija koje treba da budu obelodanjene. Ovim je potvrđeno opredeljenje EU za regulisanje izveštavanja na način da zadovolji potrebe ne samo investitora, što je svakako primarno kod finansijskog izveštavanja, nego i drugih stejkholdera, pre svega aktera civilnog društva na liniji praćenja odgovornosti kompanija za njihove negativne uticaje i potrebe njihovog usmeravanja na održive aktivnosti. Ukupno je objavljeno 12 standarda, grupisanih pored dva standarda opšteg karaktera, u tri grupe prema tri aspekta ključna za koncept održivosti – životna sredina, društvo i upravljanje. Pored ovih standarda koji se odnose na pojedinačno važne teme održivosti, predviđen je i naknadni razvoj sektorskih standarda. Izveštaji o održivosti su uključeni u godišnje izveštaje, kako bi se jasno istakla povezanost ovih informacija sa drugim informacijama u godišnjem izveštaju i lakše sagledao njihov uticaj na razvoj, performanse i finansijsku poziciju kompanija. Takođe, uvedeno je obavezno uveravanje o izveštajima o održivosti, najpre u vidu ograničenog uveravanja, a kasnije i višeg nivoa, tj. razumnog uveravanja.

Donošenje CSRD podrazumevalo je brojne analize i konsultacije, koje su rezultirale vrlo ambiciozno postavljenim zahtevima. Ceo set novih standarda trebalo je istovremeno da se primeni uz: veliki broj obaveznih obelodanjivanja, ocenu dvostruke materijalnosti, razmatranje pitanja održivosti ne samo u direktnim uticajima kompanije nego kroz ceo njihov lanac vrednosti, produženje posmatranog vremenskog horizonta, kao i da se sprovodi angažman uveravanja u pogledu sastavljenih izveštaja. Već od početka inicijative ovako zahtevnog pristupa isticali su i rizici da on potencijalno može da ugrozi konkurentnost evropskih kompanija u odnosu na druge neregulisane kompanije širom sveta (Giner & Luque-Vílchez, 2022). To se odnosilo ne samo na značajno administrativno i troškovno opterećenje kompanija, nego i na činjenicu da kompanije mogu da trpe negativne reakcije i pogoršaju svoju poziciju na tržištu usled obelodanjivanja negativnih

uticaja, koji ostaju skriveni kod kompanija koje nisu u obavezi da izveštavaju o istim.

Iako se prvi izveštaji o održivosti sačinjeni u skladu sa CSRD i ESRS objavljuju tek u ovoj 2025. godini, te nije još moguće oceniti efekte nove regulative, nepovoljni trendovi u okruženju izazvani geopolitičkom krizom, uticali su da EU pitanje konkurentnosti svoje privrede stavi u prvi plan. Održivost je strategijsko opredeljenje koje doprinosi konkurentnosti u dugom roku, ali teret prilagođavanja u kratkom roku može da bude značajan. Tome treba dodati i da druge jurisdikcije značajno sporije ulaze u ovo područje. U SAD-u, Komisija za hartije od vrednosti (*The Securities and Exchange Commission - SEC*) posle dugog perioda suprotstavljenih stavova - zalaganja i oponiranja, uvela je registrovanim akcionarskim društvima obavezna obelodanjivanja o rizicima povezanim sa klimatskim promenama (SEC, 2024), ali je odluka odmah bila predmet osporavanja na sudu, da bi tokom 2025. godine i sam SEC izglasao da odustaje od nje (SEC, 2025). Neke druge jurisdikcije ulaze postepeno u regulaciju, prihvatajući Međunarodne standarde izveštavanja o održivosti (*International Financial Reporting Standards for Sustainability – IFRS S*), koji za sada obuhvataju pored standarda sa opštim zahtevima u pogledu obelodanjivanja o pitanjima održivosti, samo jedan tematski standard koji se bavi uticajem klimatskih promena. Prema podacima iz septembra 2024. godine, 30 jurisdikcija je donelo odluku ili je u procesu donošenja odluke o uvođenju IFRS S u svoju legislativu ili regulatorne akte, pri čemu te jurisdikcije zajedno ostvaruju 57% globalnog bruto domaćeg proizvoda i više od 40% globalne tržišne kapitalizacije (IFRS Foundation, 2024). Interesantan je primer Australije koja je objavila sopstvene standarde na bazi IFRS S, ali je samo standard koji reguliše obelodanjivanja povezana s klimatskim promenama obavezan, dok je primena standarda sa opštim zahtevima koji uključuje obelodanjivanja o ostalim pitanjima održivosti dobrovoljna (KPMG, 2024). Na taj način počinje se sa manjim zahtevima prema kompanijama, što im omogućava da bolje na njih odgovore, a sigurno će uticati i na razvoj kompetencija koje će olakšati pripremu za kasnija obuhvatnija obelodanjivanja.

Reagujući na aktuelno okruženje i sa fokusom na konkurentnost, u EU je pripremljen predlog Omnibus paketa mera usmeren na pojednostavljivanje regulative koja se odnosi na održivost (EC, 2025). Deo ovih mera su intervencije u pogledu izveštajnih zahteva. Već je usvojeno odlaganje obaveze izveštavanja za kompanije obuhvaćene CRSD, koje su tek trebalo da budu uključene u izveštajne subjekte, s obzirom na fazni pristup koji je promovisala ova direktiva. Iako je pri donošenju CSRD svesnost o zahtevnosti novih standarda izveštavanja dovela do određenih rešenja koja omogućavaju kompanijama njihovo lakše ispunjavanje, poput odlaganja obelodanjivanja pojedinih zahtevnijih informacija kako bi kompanije imale dovoljno vremena da omoguće njihovo prikupljanje i produkovanje, ali i uvođenje jednostavnijih standarda izveštavanja za listirana mala i srednja preduzeća kako bi se obezbedila proporcionalnost izveštajnih obaveza, sve ovo nije u novoj perspektivi ocenjeno kao dovoljno.

Stoga Omnibus mere uključuju radikalnije izmene. Najpre, krug izveštajnih entiteta se značajno sužava, tako da samo najveće kompanije budu te koje kao najveći generatori uticaja na planetu i ljude moraju da izveštavaju o održivosti, dok ostale kompanije to mogu da čine na dobrovoljnoj osnovi. Takođe se traži revidiranje ESRS, pre svega kako bi se redukovao broj i kompleksnost zahtevanih obelodanjivanja. Ipak čini se da se novim predlozima slabe nastojanja CSRD da se dostupnost, relevantnost i uporedivost obelodanjivanja kompanija o pitanjima održivosti poboljšaju. To bi se u nekoj meri kompenzovalo planiranim razvijanjem standarda za dobrovoljno izveštavanje. Ipak, jasno je da je potreba regulacije nastala usled problema koji su pratili okruženje dobrovoljnog izveštavanja. Tako se može desiti da kompanije koje imaju značajne negativne uticaje po pitanjima održivosti izbegnu izveštavanje ili to čine na oportunistički način. Uporedivost se, takođe, narušava, što korisnicima izveštaja otežava upotrebu informacija.

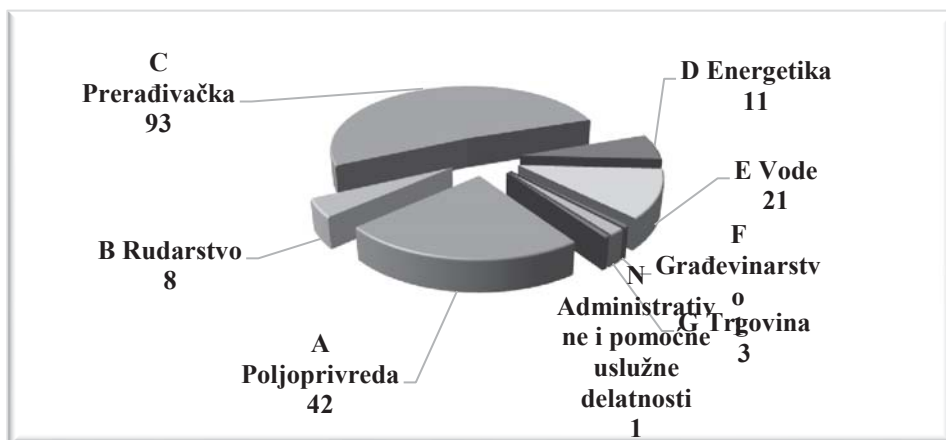
Predlog izmena uključuje i odustajanje od razvijanja sektorskih standarda. S druge strane, ranija istraživanja su upravo isticala potrebu razvoja sektorskih standarda i njihov pozitivan uticaj na relevantnost i uporedivost informacija i performansi kompanija iz istih sektora (Adams et al., 2022). Dodatno je predloženo da se napusti predviđena tranzicija sa ograničenog nivoa uveravanja za izveštaje o održivosti, na razumni nivo. Time se narušava ideja da finansijski izveštaji i izveštaj održivosti dobiju isti tretman u smislu podizanja kredibiliteta prezentovanih informacija. Iako je ograničeno uveravanje važan pomak u pravcu podizanja pouzdanosti izveštaja o održivosti, značajno manje postupaka provere se koristi u ovom vidu angažmana, pa je i manji potencijal otkrivanja manipulativnih praksi. Istraživanje Ruiz-Blanco i dr. (2022) pokazuje da su manipulativne prakse prisutne, ali u manjoj meri kod kompanija koje koriste eksterno uveravanje. Činjenica je da tržište ovog tipa usluga uveravanja još nije dovoljno razvijeno i da postoji niz otvorenih pitanja počev od profesije koja time treba da se bavi jer pored računovodstvenih firmi i razne konsultantske i inženjerske kompanije traže ovde svoj prostor (Channuntapipat et al., 2020), pa do upitnog kvaliteta obavljanja ovih usluga usled nedovoljnih kompetencija, nerazvijene metodologije i problema očuvanja nezavisnosti od uticaja menadžmenta klijenta (Boiral et al., 2019; O'Dwyer & Owen, 2005). Upravo zbog ovih rizika CSDR je uključila fazni pristup uvođenju obaveznog uveravanja, gde razumno uveravanje postaje zahtev tek kada se za to steknu uslovi. Ipak, opcija razumnog uveravanja sada je mnogo manje izvesna.

Omnibus paket mera je u proceduri potencijalnog usvajanja, što još uvek stvara neizvesnost u pogledu krajnjih ishoda. U predlogu se obrazlaže da EU ostaje posvećena ciljevima održivosti, ali je sigurno da je ovo korak unazad u odnosu na progresivni pristup u CSRD. Promene legislative koja je tek usvojena, takođe, kreiraju neizvesnost i nestabilnost u regulatornom ambijentu, pri čemu su mnoge kompanije već sprovele opsežne pripreme i time su stavljene u nepovoljniji položaj.

Može se očekivati da kretanja u EU imaju uticaj i van njenih granica. Kada je reč o Srbiji, regulativa u pogledu izveštavanja o održivosti nije

bila usklađena sa CSRD, tako da su postojeća rešenja na nivou prethodne nefinansijske direktive uz sve slabosti koje ona nosi, uključujući nedostatak jasnijih smernica za primenu. Konačna rešenja u EU, koja se očekuju u narednom periodu, koristan su osnov za neophodna unapređenja domaće regulative. U svakom slučaju, efekti preliivanja zahteva sa evropskih kompanija na kompanije u Srbiji, preko lanca vrednosti ne mogu se izbeći, tako da je potrebno ojačati kapacitete domaćih kompanija da odgovore na povećane zahteve.

Pored eksternog izveštavanja o održivosti koje se može okarakterisati kao izveštavanje opšte namene i gde se kao korisnici vide investitori, kao i organizacije civilnog društva, ali i drugi stekholderi, postoje izveštajni zahtevi prema kompanijama da se informacije koje se tiču životne sredine i koje su po svojoj prirodi informacije o fizičkim tokovima, dostavljaju regulatornim telima koja imaju mandat za njihovo prikupljanje i delovanje u pravcu zaštite životne sredine. Izveštajni entiteti su po pravilu kompanije koje su ocenjene kao one koje vrše značajnije negativne uticaje na životnu sredinu.

Slika 2: Struktura velikih izvora zagađenja po sektorima

Izvor: Prikaz autora prema: Agencija za zaštitu životne sredine, 2025; APR, 2025.

U Republici Srbiji obavezu izveštavanja imaju kompanije koje posluju u definisanim delatnostima koje dovode do zagađivanja životne sredine i prelaze minimalne granične vrednosti kapaciteta, pri čemu su one sa većim kapacitetom zagađivanja i brojem zaposlenih uključene u nacionalni registar kao veći izvori zagađivanja, a ostale u lokalne registre. Prema aktuelnim podacima Agencije za zaštitu životne sredine, koja vodi registar nacionalnih izvora zagađenja, ukupno 180 poslovnih entiteta je u ovom registru (neki i po osnovu više pogona, jer se evidencija vodi po pogonima) i ima obavezu da dostavlja podatke o emisijama zagađujućih materija u vazduh, vodu i zemljište, kao i o generisanju i tretiranju otpada. Na Slici 2 prikazana je njihova sektorska struktura, tako da se može videti da najveći broj kompanija koje izveštavaju Agenciju, pripada prerađivačkom

sektoru (iznad polovine), zatim slede sektori poljoprivrede, vode i energetike, dok su sektori rudarstva, trgovine, građevinarstva i uslužnih delatnosti zastupljeni sa samo po nekoliko kompanija. Agencija za zaštitu životne sredine saraduje sa brojnim regionalnim i međunarodnim organizacijama i dostavlja im podatke za Republiku Srbiju, čime se omogućava njihovo uključivanje u informacije o stanju i praćenju životne sredine u širim okvirima.

Može se zaključiti da kompanije u Srbiji mogu da budu izložene višestrukim eksternim zahtevima za izveštavanjem o održivosti, odnosno one kompanije koje su obveznici nefinansijskog izveštavanja zbog svoje veličine merene brojem zaposlenih (preko 500) i ujedno su prepoznate u registru izvora zagađenja, imaju obavezu da sastavljaju nefinansijske izveštaje kao deo svojih godišnjih izveštaja u kojima bi trebalo, između ostalog, da objave ključne nefinansijske pokazatelje, dok u isto vreme prema propisanim obrascima brojne nefinansijske informacije dostavljaju Agenciji za zaštitu životne sredine, odnosno nadležnom organu lokalne samouprave.

Zaključak

Obelodanjivanje informacija o održivosti doprinosi efikasnom praćenju napretka u dostizanju ciljeva održivog razvoja, smanjenju informacione asimetrije, kvalitetnijem odlučivanju, potpunijem sagledavanju sposobnosti kreiranja vrednosti u uslovima postojanja ekoloških i društvenih ograničenja, objektivnijem sagledavanju rizika i sl. Otuda su razumljivi veliki pritisci u pogledu izveštavanja o održivosti koji dolaze od međunarodnih institucija, državnih organa, regulatornih tela, investitora, finansijskih institucija i društvene zajednice. Multidimenzionalni karakter izveštavanja o održivosti, u smislu informacionih potreba i ciljeva izveštavanja, upućuje na potrebu integrisanja ekonomske, ekološke i društvene metrike u računovodstvene prakse. Implementiranje ovako složene metrike u izveštavanje o održivosti pretpostavlja uređen i složen sistem izveštavanja koji bi se mogao pozicionirati kao prepoznatljiv deo ukupnog računovodstvenog sistema. Međutim, ovo ne znači da je odgovornost za izveštavanje samo na računovođama. U tom procesu treba da učestvuju i inženjeri, tehnolozi, eksperti za ekološka pitanja, eksperti za korporativnu društvenu odgovornost, pravnici itd...

Multidimenzionalni informacioni zahtevi i različite nadležnosti za obezbeđenje informacija utiču na to da i regulatorni okvir bude kompleksan. Njega čine međunarodna i domaća zakonska i podzakonska regulativa, profesionalna regulativa, smernice, preporuke i slično. U delu koji se odnosi na globalno izveštavanje i praćenje nacionalnih dostignuća u pogledu održivosti važnu ulogu imaju međunarodne preporuke i smernice koje su u funkciji obračunavanja globalnog SDG indeksa na globalnom (svetskom) i nacionalnom nivou (za svaku zemlju), koji meri progres u dostizanju ciljeva održivog razvoja. U Republici Srbiji RZS koji ima nadležnost za prikupljanje informacija (iz sopstvenih i drugih izvora), obračunava indikatore i priprema Izveštaj o napretku u ostvarivanju ciljeva održivog razvoja.

Važnost dostizanja ciljeva održivog razvoja u kontekstu neophodnosti očuvanja planete, kao i naglašena odgovornost preduzeća za planetarna prekoračenja i degradaciju životne sredine, nameću potrebu inkorporiranja ciljeva održivog razvoja u izveštavanje o održivosti na korporativnom nivou. U tom kontekstu, posebnu važnost za regulisanje izveštavanja o održivosti u RS ima regulativa EU, pre svega direktive, prvo Direktiva o nefinansijskom izveštavanju, nakon nje Direktiva o korporativnom izveštavanju o održivosti i sada Omnibus paket mera usmeren na pojednostavljivanje regulative koja se odnosi na održivost. Realno bi bilo očekivati da se ova rešenja na neki način transponuju u zakonsku regulativu RS, sa posebnim akcentom na obaveznost izveštavanja, potrebu uveravanja i primenu usvojenih evropskih standarda izveštavanja o održivosti. Nažalost, do sada smo imali samo nagoveštaj primene nefinansijskog izveštavanja u Zakonu o računovodstvu. Dodajmo, na kraju, da kompanije koje posluju u definisanim delatnostima koje dovode do zagađivanja životne sredine i zadovoljavaju postavljene kriterijume imaju zakonsku obavezu dostavljanja informacija Agenciji za zaštitu životne sredine i/ili nadležnim organima lokalne samouprave.

Reference

- Adams, C., Alhamood, A., He, X., Tian, J., Wang, L., & Wang, Y. (2022). The Development and implementation of GRI standards: practice and policy issues. In C. Adams. *Handbook of Accounting and Sustainability*, 26-43.
- Agencija za zaštitu životne sredine (2025). Preuzeto sa: <https://sepa.gov.rs/> (17.04.2025).
- Antony, J., Bhat, S., Sony, M., Fundin, A., Sorqvist, L., & Molteni, R. (2024). Sustainable development through quality management: a multiple-case study analysis of triumphs, trials and tribulations. *The TQM Journal*, 37(4), 905-925.
- APR (2025). Preuzeto sa: <https://www.apr.gov.rs.> (17.04.2025.).
- Ascani, I., Ciccola, R., & Chiucci, M. S. (2021). A Structured Literature Review about the Role of Management Accountants in Sustainability Accounting and Reporting. *Sustainability*, 13(2357), 1-25.
- Babović, M. (2024). *Izveštaj o napretku u ostvarivanju ciljeva održivog razvoja do 2030. godine u Republici Srbiji*. Republički zavod za statistiku Srbije.
- Boiral, O., Heras-Saizarbitoria, I., & Brotherton, M. (2019). Assessing and Improving the Quality of Sustainability Reports: The Auditors' Perspective. *Journal of Business Ethics*, 155, 703-721.
- Buchholz, K. (2024). *The Countries with No Earth Overshoot Day*. Preuzeto sa: <https://www.statista.com/chart/30129/the-countries-with-no-earth-overshoot-day/> (15.04.2025.).
- Carmo, C., & Ribeiro, C. (2022). Mandatory non-financial information disclosure under European Directive 95/2014/EU: Evidence from Portuguese listed companies. *Sustainability*, 14(8), 4860.

- CBAM (2023). *Carbon Border Adjustment Mechanism. Regulation (EU) 2023/956 of The European Parliament and of the Council*. Preuzeto sa: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/956/oj/eng> (10.05.2025.).
- Channuntapipat, C., Samsonova-Taddei, A., & Turley, S. (2020). Variation in sustainability assurance practice: An analysis of accounting versus non-accounting providers. *The British Accounting Review*, 52(2), 100843.
- Christensen, H. B., Hail, L., & Leuz, C. (2021). Mandatory CSR and sustainability reporting: economic analysis and literature review. *Review of Accounting Studies*, 26, 1176-1248.
- EC (2021). *Report from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee on the review clauses in Directives 2013/34/EU, 2014/95/EU, and 2013/50/EU*. Brussels: European Commission.
- EC (2025). *Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council amending Directives 2006/43/EC, 2013/34/EU, (EU) 2022/2464 and (EU) 2024/1760 as regards certain corporate sustainability reporting and due diligence requirements*. Brussels: European Commission.
- European Parliament, & Council of the EU (2014). *Directive 2014/95/EU on the disclosure of non-financial and diversity information by certain large undertaking and groups*.
- Fiechter, P., Hitz, J.-M., & Lehmann, N. (2022). Real Effects of a Widespread CSR Reporting Mandate: Evidence from the European Union's CSR Directive. *Journal of Accounting Research*, 60(4), 1499-1549.
- Gale, R. J., & Stokoe, P. K. (2001). *Environmental Cost Accounting and Business Strategy in: Handbook of environmentally eonscious manufaeturing* (ed. Madu, N). New York: Springer.
- Gil-Marín, M., Vega-Muñoz, A., Contreras-Barraza, N., Salazar-Sepúlveda, G., Vera-Ruiz, S., & Verónica Losada, A. (2022). Sustainability Accounting Studies: A Metasynthesis. *Sustainability*, 14(15), 1-15.
- Giner, B., & Luque-Vilchez, M. (2022). A commentary on the “new” institutional actors in sustainability reporting standard-setting: a European perspective. *Sustainability Accounting, Management and Policy Journal*, 13(6), 1284-1309.
- Global Footprint Network (2025). Preuzeto sa: <https://data.footprintnetwork.org/#/> (15.04.2025.).
- GRI, & UN Global Compact (2018). *Integrating SDGs into corporate reporting: A practical guide*. Global Reporting Initiative; United Nations Global Compact.
- Gunawan, J., Permatasari, P., & Tilt, C. (2020). Sustainable development goal disclosures: Do they support responsible consumption and production?. *Journal of Cleaner Production*, 246, 118989.
- Heras-Saizarbitoria, I., Urbieto, L., & Boiral, O. (2022). Organizations' engagement with sustainable development goals: From cherry-picking to SDG-washing?. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 29, 316-328.

- Hummel, K., & Szekely, M. (2022). Disclosure on the Sustainable Development Goals – Evidence from Europe. *Accounting in Europe*, 19(1), 152-189.
- IFRS Foundation (2024). *Progress on Corporate Climate-related Disclosures—2024 Report*. International Financial Reporting Standards Foundation.
- Johri, A., Singh, R. K., Alhumoudi, H., & Alakkas, A. (2024). Examining the Influence of Sustainable Management Accounting on Sustainable Corporate Governance: Empirical Evidence. *Sustainability*, 16(9605), 1-19.
- KPMG (2024). *First Australian Sustainability Reporting Standards*. KPMG.
- KPMG (2024). *The move to mandatory reporting*. KPMG.
- Lamberton, G. (2005). Sustainability accounting—a brief history and conceptual framework. *Accounting Forum*, 29(1), 7-26.
- Malinić, D. (2022). Neophodnost unapređenja ekonomskih i ekoloških performansi preduzeća: izazovi za upravljačko računovodstvo zaštite životne sredine. *Računovodstvo, revizija i finansije u uslovima nove normalnosti, digitalizacije i zelene tranzicije*. Banja Vrućica: Savez računovođa i revizora Republike Srpske, 45-72.
- Mion, G., & Loza Aduai, C. (2019). Mandatory nonfinancial disclosure and its consequences on the sustainability reporting quality of Italian and German companies. *Sustainability*, 11(17), 4612.
- O'Dwyer, B., & Owen, D. L. (2005). Assurance statement practice in environmental, social and sustainability reporting: a critical evaluation. *The British Accounting Review*, 37(2), 205-229.
- Papa, M., Carrassi, M., Muserra, A. L., & Wieczorek-Kosmala, M. (2022). The impact of the EU nonfinancial information directive on environmental disclosure: evidence from Italian environmentally sensitive industries. *Meditari Accountancy Research*, 30(7), 87-120.
- Ruiz-Blanco, S., Romero, S., & Fernandez-Feijoo, B. (2022). Green, blue or black, but washing—What company characteristics determine greenwashing?. *Environment, Development and Sustainability*, 24(3), 4024-4045.
- Schaltegger, S., Christ, K. L., Wenzig, J., & Burritt, R. L. (2022). Corporate sustainability management accounting and multi-level links for sustainability – A systematic review. *International Journal of Management Reviews*, 24(4), 1-22.
- SEC (2024). *SEC Release Nos. 33-11275; 34-99678, The Enhancement and Standardization of Climate-Related Disclosures to Investors*. SEC.
- SEC (2025). SEC votes to end defense of climate disclosure rules. *Press Release 2025-58*. The Security and Exchange Commission.
- Silva, S. (2021). Corporate contributions to the Sustainable Development Goals: An empirical analysis informed by legitimacy theory. *Journal of Cleaner Production*, 292, 425-439.
- UN (2015). *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. New York: United Nations.
- UN (2024). *The Sustainable Development Goals Report 2024*. United Nations.

Waal, J., & Thijssens, T. (2020). Corporate involvement in Sustainable Development Goals: Exploring the territory. *Journal of Cleaner Production*, 252, 119625.

REGULATORY ENVIRONMENT OF SUSTAINABILITY REPORTING IN THE REPUBLIC OF SERBIA: A MULTIDIMENSIONAL PERSPECTIVE

Abstract: *Crossing planetary boundaries and accumulated social problems actualize the need for sustainable development. Reporting on sustainability enables insight into the state and trends, as well as the development of responsibility and accountability, but also encourages changes in the behavior of reporting entities. External sustainability reporting goes beyond the limits of financial reporting by disclosing the company's impact on the environment and people and impact of sustainability issues on the company, while sustainability management accounting helps visibility of costs related to sustainability, assessment of the impact of sustainability factors on financial performance, but also the setting of metrics, targets and providing the insight into contribution to the broader goals of sustainable development. The multidimensional nature of information requirements brings numerous challenges due to a wide range of stakeholders with different information needs, the diversity of sustainability issues, the connection of non-financial and financial effects, the spread of reporting beyond the company's borders. Although reporting on sustainability is still predominantly voluntary, regulatory activities have become more intense in recent decades, although the subject of reconsideration in 2025. Serbia, as a UN member state, accepted to prepare national report on progress towards sustainable development goals, where the Statistical Office of the Republic of Serbia takes over the mandate of preparing this report with numerous sources of information. At the company level, reporting on sustainable development goals remains voluntary, but mandatory reporting of non-financial information has been introduced for a certain number of large companies based on the previous EU Directive, without more precise guidelines, while companies that are included in the registers of pollution sources are obliged to report several aspects of pollution in physical indicators to the Serbian Environmental Protection Agency or designated bodies of local governments.*

Key words: *sustainability accounting, sustainability management accounting, regulatory environment, sustainability development goals, corporate sustainability reports.*